

Оскільки, вона демонструє наявність пануючих правових настроїв в середині суспільства, а саме його знання про право та ставлення до нього, вміння на практиці реалізувати його положення. Правова культура суспільства покликана сприяти підвищенню ефективності роботи над удосконаленням всіх напрямків та сфер громадського життя з метою здійснення позитивного впливу на міжособистісні відносини серед громадян, а також зміцнювати прогресивний демократичний розвиток. Так чи інакше, але правова культура суспільства, правова свідомість, правова психологія та ідеологія відображають внутрішні процеси, які відбуваються в середині політичної системи, а саме почуття, емоції та сприйняття дійсності її суб'єктів через призму права. Таким чином, враховуючи все це, можна спостерігати за притаманними тільки для неї особливостями, які знаходять своє відображення в процесі реального втілення в життя, різних ситуацій пов'язаних з потребою її існування.

Список використаних джерел

1. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 782. С. 123–128.
2. Барабаш О. О., Котуха О. С. Розвиток правової культури крізь призму заохочувальних норм у правовій політиці. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 771–773.
3. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство і демократична правова держава : проблеми взаємовпливу / Г. П. Щедрова. Київ : ІСДОУ, 1994. 52 с.
4. Макарова О.В., Крилова Ю. І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Право. Серія 18. Економіка і право.* 2015. № 30. С. 104–108.
5. Коба М. М. Правова культура: моделі структуро-системи. *Порівняльно-аналітичне право.* 2020. № 1. С. 31–33.
6. Шаповалова І. О. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 8. С. 31–34.

*Пікуля Тетяна Олександрівна,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВИЛУЧЕННЯ ТА ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА НА КОРИСТЬ ДЕРЖАВИ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Актуальні питання примусового відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану регулюється, ст. 41 Конституції України, статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод,

ст. 353 ЦК України, ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та ст. 3, 4, 9 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Згідно статті 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише, як виняток, з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [1].

У першому протоколі до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у ст. 1 «Захист власності» встановлено, що «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [2].

У ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено можливість військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств тощо для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану шляхом видання відповідних документів про це [3]. Зазначене повноваження знаходить свою деталізацію в ст. 23 цього законодавчого акту.

Вилучення майна – це позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Отже, вилученню в умовах воєнного стану підлягає лише майно, яке перебуває у державній власності.

Слід брати до уваги, що примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації їх вартості.

Обидва випадки, а саме: як вилучення, так і примусове відчуження майна доцільно розглядати як юридичні факти, як засновані на адміністративному акті цивільні правовідношення, як окремі правові інститути. Аналізуючи вилучення та реквізицію як юридичні факти доцільно наголосити, що для настання юридичних наслідків вилучення та примусового відчуження об'єктів права власності на користь держави не достатньо одного юридичного факту. Так, підставами вилучення та реквізиції майна в умовах воєнного стану є юридичний склад, що передбачає сукупність взаємопов'язаних (взаємозалежних) юридичних фактів, які можуть бути із випадковим поєднанням складових чи із поступовим їх накопиченням [4, с. 199].

Кожен з елементів юридичного складу становить певний вид юридичного факту (оголошення воєнного стану, рішення державного органу про вилучення чи реквізицію тощо), тому лише в сукупності він може призвести до припинення права власності у власника та його виникнення у держави. Відповідно, лише за умови накопичення цих юридичних фактів (повного юридичного складу відбудеться настання кінцевого правового результату – припинення права власності у попереднього власника та виникнення у держави. Водночас передумовами для цього будуть законодавчо встановлені норми права, що регулюють подібні відносини, а також належна правосуб'єктність їх учасників.

Підсумовуючи варто зазначити, що правовідносини із примусового вилучення і примусового відчуження майна – це суспільні відносини з припинення права власності поза волею власника, що регулюються як приватноправовими, там і публічними нормами права. Зазначені правовідносини є регуляторними за своєю природою, оскільки спрямовані на закріплення механізму вилучення чи реквізиції майна. Водночас у разі порушення встановлених процедур вилучення чи реквізиції майна з боку держави цілком доречно говорити про виникнення охоронних правовідносин, в межах яких відбудуватиметься захист прав та інтересів власника безпідставно вилученого чи реквізованого майна. Тобто, примусове відчуження як і вилучення майна в умовах воєнного стану можливе лише у конкретно визначених випадках. Аналіз діючого законодавства свідчить про наявність передбачених правил (виключність випадків реквізиції; наявність попереднього рішення відповідних органів влади; обов'язкове відшкодування вартості; чітке документальне оформлення), дотримання яких є обов'язковим. З чого робимо висновок, що порушення наведених правил матиме своїм наслідком кримінальну відповідальність для ініціаторів такого вилучення чи реквізиції.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Протоколом № 11 від 11 травня 1994 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU52012?bl=>.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Правова система України в умовах воєнного стану : збірник наукових праць / за загальною редакцією О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської, М. М. Хоменка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с.